

C. Wright Mills

Sociološka imaginacija

C. Wright Mills **Sociološka imaginacija**

Naslov izvirnika:
Sociological imagination

Copyright © 1959, 2000 by Oxford University Press, Inc.

Copyright © za slovensko izdajo FDV 2018
Vse pravice pridržane.

The Sociological Imagination, Fortieth Anniversary Edition was originally published in English in 1959. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. The University of Ljubljana is responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

The Sociological Imagination, Fortieth Anniversary Edition je prvič izšla v angleščini leta 1959. Za pričujoči prevod izvirnika, ki je izšel v dogovoru z Oxford University Press, je odgovorna Univerza v Ljubljani. Oxford University Press ne prevzema odgovornosti za morebitne napake, izpustitve ali netočnosti oziroma dvoumnosti v prevodu oziroma za v zvezi s tem nastalo škodo.

Prevod: Polona Mesec in Borut Cajnko (1.–3. poglavje)

Strokovni pregled: Samo Uhan

Jezikovni pregled: Barbara Korun

Oblikovanje ovitka: Tanja Radež

Prelom: Mateja L

Tisk: Demat d. o. o.

Naklada: 200 izvodov

Knjižna zbirka Theoria

Uredniški odbor: Aleš Črnič, Jernej Pikalo, Maruša Pušnik, Samo Uhan

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 2018

Knjiga je izšla s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316

MILLS, Charles Wright, 1916–1962

Sociološka imaginacija / C. Wright Mills ; [prevod Polona Mesec]. – Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2018. – (Knjižna zbirka Theoria / Fakulteta za družbene vede)

Prevod dela: The sociological imagination

ISBN 978-961-235-839-6

294084864

Contents

Spremna študija	5
1 Potencial sociologije	35
2 Velika teorija	57
3 Abstraktni empirizem	83
4 Vrste prakticisma	109
5 Birokratski etos	133
6 Filozofije znanosti	151
7 Človeška raznovrstnost	163
8 Rabe zgodovine	173
9 O razumu in svobodi	195
10 O politiki	207
DODATEK: O intelektualnem mojstrstvu	225
Recenziji	257

Spremna študija

SOCIOLOŠKA IMAGINACIJA: KONCEPT IN PRAKSA C. W. MILLSA

3. decembra 1958 C. W. Mills v pismu prijatelju Hansu Gerthu napiše, da je v tisku *Sociološka imaginacija* (Mills in Mills, 2000: 269). To je zagotovo najodmevnejše in simbolno najpomembnejše Millsovo delo. V njem se identificira kot sociolog in angažiran kritik stanja v ameriški sociologiji in družbi svojega časa. V knjigi predstavi enega svojih najpomembnejših konceptov – sociološko imaginacijo – in definira nalogo ter vlogo sociologije v družbi.

Sociološka imaginacija je nedvomno dokument časa, v katerem je nastala, a je po skoraj 60 letih še vedno aktualna, saj govori o mnogih problemih sodobne sociologije in družbe. Po Millsovi prezgodnji smrti leta 1962 je bila navdih radikalnim družbenim gibanjem v ZDA v drugi polovici 20. stoletja in generacijam sociologinj in sociologov po vsem svetu vse do danes. Knjiga je postala del učnega gradiva na šolah in univerzah, koncept sociološke imaginacije pa del železnega repertoarja sociološkega besednjaka. Mednarodno sociološko združenje je *Sociološko imaginacijo* proglasilo za drugo najbolj odmevno sociološko delo dvajsetega stoletja, takoj za Webrovo *Ekonomijo in družbo*.

V tej spremni besedi bomo:

1. orisali del Millsove bogate intelektualne zapuščine;
2. predstavili nekaj odzivov na Millsovo delo v njegovem in našem času;
3. ocenili, kako branje Millsa danes pomaga pri sociološkem delu – pri raziskovanju družbenih problemov in zasebnih težavah ljudi v kontekstu, ki v mnogočem spominja na tistega, v katerem je živel in delal Mills, ko frustracije s stanjem v družbi še ne spremlja konsenz o podobi in načinu doseganja novega.

Z izbiro in poudarkom nekaterih tem in razmišljanjem o njih želimo spomniti, zakaj je Millsu pred 60 leti uspela čarovnija navduševanja z besedo in intelektualno ter politično držo. Uspelo mu je to, kar uspe

vplivnim intelektualcem in intelektualkam – oblikovati zamisli, ki jih imajo številni ljudje za ustrezno razlago sveta in jim pomenijo navdih za lastno delovanje.

Mills je sociologijo živel: njegov kredo in osebna praksa prepletanja profesionalnega in zasebnega življenja sta vidna tako v njegovih delih kot v odzivih nanje in na njegovo osebnost. Zato bomo analizirali tudi njegova pisma in avtobiografske zapise, ki sta jih štiri desetletja po njegovi smrti uredili njegovi hčerki (Mills in Mills, 2000), ter biografske zapise drugih o Millsu. To gradivo je odličen vir razumevanja okoliščin nastajanja *Sociološke imaginacije* in drugih Millsovih del. Bogat (avto)biografski material razkriva oblikovanje in razvoj Millsove misli pod vplivom sociološke tradicije, dialoga s številnimi kolegi, samoopazovanja ter bivanja in raziskovanja na mnogoterih popotovanjih po ZDA in po svetu.

Življenjska in intelektualna pot C. W. Millsa

»Vsakdo z vsaj nekaj življenja v sebi veliko beži in nenehno načrtuje prihodnje pobege, ker se nadeja izvedeti kaj več o sebi in svetu.« (C. W. Mills v *Letters to Tovarich*¹, jesen 1959, Brazilija, v Mills in Mills, 2000: 278)

Charles Wright Mills je bil rojen 28. avgusta 1916 v mestecu Waco v Texasu v družini irsko-angleškega porekla. Stari starši so bili živino-rejci; dedek Braxton Braag Mills je imel kmetijo, starši pa so postali pripadniki srednjega meščanskega sloja. Oče, Charles Grover Mills, je bil zavarovalniški agent (pripadnik belih ovratnikov, dela novega meščanskega razreda, katerega razvoj in značaj je Mills zelo dobro opisal v *Belem ovratniku* leta 1951), mati Frances Wright Mills pa naslednica irskih emigrantov, ponosna na svoje prednike in odgovorna za Millsovo

1 *Letters to Tovarich* (Pisma tovarišu) so neobjavljeno Millsovo delo, v katerem je v obliki obsežnih pisem, naslovljenih imaginarnemu ruskemu intelektualcu, pisal o sebi, svojih intelektualnih in osebnih dvomih, o zamislih in izkušnjah. Nastajala so na poteh po Rusiji, Poljski, Jugoslaviji. V njih je, po lastnih besedah, želel odgovoriti na Leninovo vprašanje »Kaj storiti?« in Tolstojevo »Kako živeti?« (v Mills in Mills, 2000: 222).

naklonjenost leposlovju. Mills je odraščal v Dallasu, kjer je končal srednjo šolo. Na univerzi Texas v Austinu je diplomiral iz sociologije in magistriral iz filozofije leta 1939, na univerzi Wisconsin pa je leta 1942 doktoriral s temo *Sociološka obravnava pragmatizma: esej o sociologiji znanja*. Kot izredni profesor je od leta 1941 do 1945 delal na univerzi Maryland, od leta 1947 je predaval na Univerzi Columbia v New Yorku, kjer je bil 1. julija 1956 izbran za rednega profesorja. Od leta 1946 do 1948 je bil direktor Urada za aplikativno družbeno raziskovanje. V času intenzivnega intelektualnega dela in življenja v New Yorku je Mills veliko pisal in objavljial ter se odpravil na številne dolge raziskovalne poti. Kot Fulbrightov štipendist je delal na univerzi v Kopenhagenu, potoval v Veliko Britanijo, na Norveško, Poljsko, v Italijo, Avstrijo, Nemčijo, Rusijo, na Kubo, v Mehiko (na univerzi v Mexicu je imel seminar o marksizmu), Švico, Francijo in Jugoslavijo.

Ko Mills opisuje svoje otroštvo in mladost, ugotavlja, da je bil za njegovo profesionalno in življenjsko pot ključen trenutek, ko ga je oče v želji, da bi »naredil iz njega človeka«, poslal na vojaško akademijo, s tem pa povzročil upor in določil njegovo usmeritev (Mills in Mills, 2000: 248, 252): »Zaradi izolacije sem postal nekakšen duhovni wobbly² [...] Jaz sem wobbly. Duhovno in politično. S tem mislim manj na politično orientacijo in bolj na politični etos – zame wobbly pomeni natanko to: nasprotje birokratu.«

Mills je živel hitro, kot da bi se zavedal omejenosti časa, ki mu je bil na razpolago. Mrzlično je nabiral izkušnje in podatke, strastno potoval, ogromno pisal in objavljial ali zapisano pripravljial za objavo. Močen občutek nelagodja, ki ga je v analizi 50. let 20. stoletja imenoval »duh časa«, je preganjal tudi njega. Zdi se, da ga je frustriral občutek, da ne bo časa za vse načrte – jezno je obračunaval s temi, ki zgubljajo čas za, po njegovem, neustrezne načine analize družbenih problemov. Mills je tudi zasebno živel intenzivno. Poročil se je štirikrat s tremi partnerkami in imel tri oroke. Prvič se je poročil še med študijem, leta 1937, se ločil in nato ponovno poročil leta 1941, in sicer z Doroty Helen Smith (»Freyo«), s katero sta 1943

---

2 Wobbly je poimenovanje člana sindikata *Industrijski delavci sveta*, ustanovljenega leta 1905 v Chicagu z namenom zgraditi novo družbo s socialističnimi načeli.

dobila hčerko Pamela. Freya Mills je po poroki opustila magistrski študij literature, se zaposlila in vzdrževala družino v času Millsovega magistrskega in doktorskega študija. Z drugo ženo, raziskovalko Ruth Harper, se je poročil leta 1947; leta 1955 sta dobila hčerko Kathryn. Ruth je pomembno prispevala k Millsovemu delu, predvsem s statističnimi analizami in z urejevanjem njegovih tekstov. Leta 1959 se je poročil z umetnico Yaroslavo Surmach, s katero je leta 1960 dobil sina Nikolasa Charelsa.

V prevelikem obsegu podvigov je bil marsikdaj površen, težek in problematičen. Nespoštljiv in žaljiv je bil v akademski skupnosti, odsoten in nezanesljiv v družinah. Čeprav je bil v nenehnem kontaktu z veliko ljudmi, se je imel za intelektualno osamljenega in ni čutil pripadnosti nikomur: *»Vedno sem bil intelektualno, politično, moralno osamljen. Nikoli nisem doživel tega, kar drugi imenujejo »bratovščina«, z nobeno skupino, pa naj bo še tako majhno, ne akademsko ne politično. Z nekaj posamezniki, to ja, ampak s skupino, naj bo še tako majhno – ne.«* (Letters to Tovarich, Innsbruck, jesen 1957; Mills in Mills, 2000: 250)

Na intelektualni poti, z raziskovanjem, s pisanjem je gradil sebe (ibid.: 247): *»Tovariš, seveda razumeš, da so ta pisma tebi namenjena tudi meni samemu ... Zelo oseben bom in ti bom povedal, kaj bi lahko postal in kako sem do tega prišel. Včeraj popoldan, ko sem razmišljal, kaj ti bom o tem napisal, sem pomislil: Kako bi mu lahko povedal, kdo sem, če si še sam nisem na jasnem, kaj bi rad postal?«*

V nasprotju z mnogimi ameriškimi sodobniki je Mills menil, da so dela klasikov sociologije relevantna za sodobno sociologijo, ker – kot je zapisal v predgovoru zbornika *Images of the Man* – klasična sociologija ustvarja družbene modele in jih uporablja za razvoj številnih teorij. Na začetku intelektualne poti je obravnaval pragmatično filozofijo (Pierce, James, Dewey), od tam izvira tudi njegovo zaupanje v »moč človekove inteligence, da določi človekovo usodo« (Mills, 1963: 292). Nanj so (po Horovitzu, 1963) odločilno vplivali francosko-italijanska politična sociologija s svojimi razlagami centralnosti nacionalne države pri urejanju življenja njenih državljanov, obravnava moči birokratskega aparata industrijske družbe v nemški sociologiji M. Webra ter razlikovanje med fetišizmom tržno-proizvodnih lastnosti družbenih razmerij 18. stoletja in fetišizmom tržno-potrošniških lastnosti »prerazvitih družb« pri ameriških klasičnih ekonomistih Veblenu in Ayresu.

Millsovi prijatelji in kolegi so pomembno usmerjali njegovo intelektualno pozornost in delali z njim. Clarence Ayres je Millsa opozori na Veblenovo delo. Veblena je Mills imel za »najboljšega kritika Amerike, ki ga je dala Amerika«, čeprav je menil, da je njegov oris ameriškega najvišjega razreda potrebno aktualizirati, kar je tudi sam opravil v *Eliti oblasti*. Z nemškim emigrantom H. Gerthom je Mills spoznaval nemško sociološko tradicijo. Leta 1946 prevedeta in uredita izbor Webrovih socioloških esejev. Mills gradi svoj teoretsko-konceptualni okvir na osnovi Webrovih konceptov birokracije in družbene stratifikacije: *»Tehnični termini, ki sem jih uporabil, in tako v veliki meri tudi splošna perspektiva te knjige izhajajo iz M. Webra. Pojmi, kot so razred, poklic, status, moč, oblast, manipulacija, birokracija, profesija, so njegovi.«*

Druženje s F. Neumanom na Columbiji je zbudilo Millsov interes za Marxovo delo. Čeprav se ni imel za marksista, je Mills zelo dobro spoznal in spoštoval Marxovo delo in menil, da se je veliko pomembnih sociologov, vključno z Webrom, razvijalo v dialogu z Marxom (Mills, 1951): *»Za Webrom vsekakor stoji Karl Marx, jaz pa ne morem, posebej v današnjem času, ko se njegovo delo po eni strani ignorira in vulgarizira, po drugi strani ignorira in blati, ne priznati svojega glavnega dolga njemu, posebej njegovim zgodnjim delom.«* Marxov vpliv opazimo posebej pri Millsovi obravnavi razrednega položaja menedžerjev ter v razumevanju človeka in družbe na splošno. Svoja stališča in ugotovitve je Mills gradil pod vplivom raznolikih in pogosto nasprotujočih si vplivov, pri čemer je poskušal in v veliki meri tudi uspel biti originalen in ustvariti lastno sociološko konceptualizacijo družbe.

V desetletju pred objavo *Sociološke imaginacije* je Mills objavil vplivno »trilogijo« o moči in strukturiranosti ameriške družbe svojega časa. V knjigi *The New Men of Power (Novi mogočnejši)* leta 1948 spregovori o sindikalnih voditeljih in ameriškem delavskem gibanju. Kritična ocena ameriške situacije je podprta s primerjavo z uspešnejšim razvojem delavskega gibanja v Veliki Britaniji. V knjigi *White Collar: The American Middle Classes (Beli ovratniki: ameriški srednji razred, 1951)* opiše rastočo družbeno skupino uradnikov, ki zaradi načina dela in življenja oblikuje določen vrednostni okvir, ki postaja vse bolj pomemben za celotno družbo. Spreminjanje ameriškega srednjega razreda, ki je nosilec »trgovske mentalitete«, je povezano z družbeno odtujenostjo in apatičnostjo v

ameriškem (pre)razvitem kapitalizmu, ki preprečujeta pozitivne družbene spremembe.

Mnogi menijo, da je Millsovo najboljšo delo *Elita oblasti* (*The Power Elite*, 1956). V njem razkriva nastanek, strukturo in lastnosti skupine najpomembnejših odločevalcev v ZDA. Mills opiše prepletenost treh delov te skupine – političnega, ekonomskega in vojaškega – in ugotovi, da imajo pripadniki elite v nasprotju z ideološko heterogenim srednjim razredom razvito razredno zavest. Knjiga je bila kritizirana z vseh strani. Millsov biograf Summers (2006) poroča o kritikah, v katerih so Millsa diskreditirali kot znanstvenika. Arthur Schlesinger Jr. je v *The New York Post* zapisal, da se »veseli časa, ko bo gospod Mills slekel svoja preroška oblačila in spet postal sociolog«. Adolf Berle je v *Book Review* objavil oceno, da je – čeprav knjiga vsebuje »neprijetno količino resnice« – Mills v njej predstavil »jezno karikaturu, a ne resno sliko« ameriške družbe. Različno orientirani politiki so tudi različno, a vsi kritično sprejeli to delo – za liberalno orientirane knjiga o moči v Ameriki ni podala celotne slike – ocenili so, da je premalo osvetlila vlogo ameriškega vrhovnega sodišča, konzervativci pa so jo po drugi strani napadli kot levičarsko psihopatologijo in »sociološko nakladanje«.

Knjiga je bila prevedena tudi na Vzhodu, v Sovjetski zvezi že leta 1959. V spremni besedi k temu prevodu je zapisano, da »čeprav Mills izrazi skeptično in kritično stališče do meščanskega liberalizma, njegove simpatije in upi ostajajo na tej strani« (Summers, 2006). Kritike v takratni Jugoslaviji so bile dokaj pozitivne. *Elita oblasti* je bila prevedena v slovenščino leta 1965. V spremni besedi A. Bibič (1965: 421) ocenjuje, da gre za delo, v katerem Mills »odkriva vrsto bistvenih vidikov dogajanja v ameriški družbi iz sredine 20. stoletja, opozarja na usodne posledice institucionalnih preobrazb v sodobni ameriški – in ne samo ameriški – družbi. Kritično osvetli socialno bistvo pluralističnih interpretacij sodobne neokapitalistične družbe. Razkrije prepad, ki zija med življenjsko pomembnimi »velikimi odločitvami« in nemočjo ravnodušnega pripadnika »množične družbe«, da sovpliva na potek zgodovine.«

Summers (2006) poroča, da je knjiga imela zelo raznoliko publiko tako v ZDA kot drugod po svetu. »Fidel Castro in Che Guevara sta o knjigi debatirala v planinah Sierra Maestra. Jean-Paul Sartre in Simone de Beauvoir sta dele knjige objavila v svojem radikalnem

časopisu *Les Temps Modernes*. V ZDA je Mills prejel stotine pisem od protestantskih duhovnikov, profesorjev in študentov, pacifistov in vojakov.« *Elita oblasti* je bila knjiga, ki je ponujala takšen opis modela oblasti, da si je prislužila pozornost ameriške službe nacionalne varnosti (CIA). Šest let po Millsovi smrti, po protestih po vsem svetu leta 1968, je CIA identificirala Millsa kot enega najbolj vplivnih levičarskih intelektualcev na svetu.

Elita oblasti je še vedno eno pomembnejših del v analizah in iskanju demokratično odgovorne politike in vladanja. Summers (2006) ocenjuje, da je Mills začel to, kar so v desetletjih za njim nadaljevali avtorji, kot so Christopher Lasch z *Revoltom elit* (*Revolt of the Elites*, 1995), Kevin Phillips z *Bogastvom in demokracijo* (*Wealth and Democracy*, 2002), Chalmers Johnson s *Tegobami imperija* (*Sorrows of Empire*, 2004) in Thomas Frank s *Kaj se dogaja s Kansasom?* (*What's the Matter With Kansas?*, 2004) in opazoval »postideološko«, »postmoderno obdobje« ob njegovem nastajanju.

Sociološka imaginacija

»To write is to reason ... to fight against chaos and murk.« (C. W. Mills,
»What it means to be an Intellectual«)

Sociološka imaginacija je delo, v katerem je Mills sistematično predstavil in nadgradil svoja razmišljanja, zapisana in predstavljena v knjigah, člankih, javnih predavanjih in nastopih v desetletju pred izidom knjige. V pismih in zapisih iz časa nastajanja knjige lahko beremo o tem, kako je strukturo in poudarke v knjigi nekajkrat spremenil in predvsem na osnovi kritičnega branja številnih kolegov in prijateljev iskal najboljše načine predstavljanja svojih misli.

Delo odseva čas, v katerem je napisano, in značaj ter biografijo avtorja. V prvem stavku knjige Mills definira problem, iz katerega izhaja njegova analiza: »Danes ljudje svoja zasebna življenja pogosto občutijo kot niz pasti.« Občutek ujetosti je tudi osebno stanje avtorja v zadnjih letih burnega življenja. To pa je tudi intelektualno najbolj ustvarjalno obdobje Millsovega delovanja. Prijatelju Williamu Milerju 14. marca 1957 iz Kopenhagna sporoča (Mills in Mills, 2000: 230):

»Dragi Bill, [...] nikoli nisem pisal tako nenehno (včeraj sem pisal 15 ur) in napisal tako dobrega prvega osnutka.« Prijatelju Lewisu A. Coseru iz Danske pa 4. aprila 1957 piše o že skoraj končanem delu, o njegovem namenu in strukturi. Piše strastno, vročično, a samozavestno (ibid.: 233–234): »Dragi Lew, [...] glavna novica je, da končujem knjižico v desetih poglavjih o »družbenih vedah«. To so poglavja:

1. del: Teza
  1. Potencial
  2. Metode
2. del: Antiteza
  3. Deviantni primeri
  4. Abstraktni empirizem – »anti-Lazerfeld«
  5. Velika teorija – »anti-Parsons«
  6. Liberalna prakticizem – »socialna patologija«
  7. Ozkogleidi prakticizem – »industrijski odnosi«
  8. O birokraciji – politični pomen 4. in 5. poglavja
3. del: Sinteza
  9. Politična vloga
  10. Glavni problemi

Se spomniš, da sem ti rekel, da se bom »vrnil« k svoji poklicanosti? In sem se. Naslednjo jesen te bom seveda prosil, da jo pregledaš. Do takrat pa mi verjemi, da gre za dokaj vznemirljivo stvarco. [...] To postaja kar pomembno leto. Odločilno leto, menim, zame. Naenkrat čutim, da bi konec koncev lahko postal pisec. Naenkrat je potrebno narediti veliki povzetek. Naenkrat je veliko zamisli zanj. Same se pišejo. Besede ciljajo. Besede tečejo. Pripravljen? Vidiš, za kaj gre, mar ne? Streljaj!

Vedno tvoj, Mills«

Naslednje leto je pisal prijatelju Richardu Hofstaderju (10. julija 1958) in se mu zahvalil za branje in kritične pripombe³ ter mu opisal precej spremenjeno delo (ibid.: 266–268): »Prvo poglavje je skoraj novo: na dober evforičen način definira sociološko imaginacijo (to bo naslov

---

3 Sociološko imaginacijo je bralo in komentiralo veliko Millsovih kolegov in prijateljev. V zahvalah v knjigi jih omenja enaintrideset.

knjige) in razlikuje milje vs. struktura; potem kratka opomba o posebnostih sociološke tradicije. Drugo poglavje je liberalni prakticism z novim vodilnim odstavkom, ki je kot mala sociologija znanja družbenih ved, ampak ne tako poimenovana. Potem pride illib practicali, velika teorija in abstraktni empirizem ter birokratski etos: detajlno urejen in z več pozitivnimi stvarmi, vključenimi kot kontrast. To je skupaj 7 poglavij, ampak nobeno ni daljše kot 30 strani, poskušal jih bom še skrajšati. Poglavje 8 je bolj kot ne novo: je povzetek in nov začetek, [...] vrsta definicije »klasične družboslovne tradicije« [...] Poglavje 9 se imenuje Biografija in Zgodovina in je sestavljeno iz prejšnjega drugega poglavja, vendar usmerjeno na dva velika problema oblikovanja zgodovine (četrti obdobje) in individualnosti (veseli robot). Poglavje 9 je politika (približno kot prejšnje 10. poglavje, ampak krajše, in zdajšnje 10. je mojstrsko [...] pismo, ampak, bog pomagaj, ponovno spremenjeno. Ali v 7 ali v 10 ali v kratek Dodatek bom vključil bibliografijo o velikih knjigah iz preteklosti in sedanjosti, ki so – ali vsaj jaz trdim, da so – ključnega pomena. Ko bom to oblikoval, ti pošljem, mogoče tudi novo prvo poglavje. Delal si tako naporno, da imaš pravico videti, da je tvoje branje imelo učinek, in prebrati spodobno oblikovano stvar! Ne bom sedaj o poglavju, ki ti sploh ni bilo všeč, o industrijskih odnosih, ker o tem še razmišljam in trdo delam. Čeprav sem ga prebral fantom v združenju industrijske sociologije, in so kar ploskali. Res, da je šlo za drugo verzijo. Bomo videli.«

Knjigo na koncu res začne s Potencialom/Zmožnostjo/Obljubo, s poglavjem, v katerem opredeli koncept sociološke imaginacije in dolžnost sociologije ter predlaga, kako lahko sociologija to dolžnost ustrezno opravlja.

Mills sociološko imaginacijo razume kot način analize, ki združuje vpogled v osebno izkušnjo ter v širšo družbeno strukturo in družbeno razmerja v konkretnem zgodovinskem kontekstu: kot osredotočanje na vprašanja »biografije, zgodovine in njenih presečišč v družbi«. Povezovanje mikro in makro ravni omogoča, meni Mills, prevajanje in razumevanje osebnih težav kot odseva oziroma dela družbenih problemov.

Mills ugotavlja, da ljudem ne primanjkuje informacij, z njimi so »v dobi dejstev« celo preobremenjeni. Ne primanjkuje jim niti intelektualnih spretnosti za obdelavo teh informacij. To, kar potrebujejo, je orodje

razumevanja. Sociološka imaginacija je zato potrebna kot »lastnost uma, s pomočjo katere bodo lahko uporabili informacije in razvili razum, da bodo lahko prišli do jasnih sklepov o tem, kaj se dogaja v svetu in kaj je tisto, kar poteka v njih samih [...] je prav tista lastnost, ki jo novinarji in raziskovalci, umetniki in strokovnjaki, znanstveniki in uredniki zdaj pričakujejo od tega, kar lahko imenujemo sociološka imaginacija.« (Mills, 1959: 5)

Mills naredi prvi korak pri opredelitvi sociološke imaginacije že v knjigi *Beli ovratniki* (1951), kot »prvo lekcijo sodobne sociologije«. Da bi razumeli naše izkušnje, trdi Mills, moramo te izkušnje umestiti v kontekst lastnega zgodovinskega časa in družbenega položaja: »Sociološka imaginacija je najplodnejša oblika tega samozavedanja [...] Gre za sposobnost zaobjeti vse, od najbolj neosebne in oddaljenih transformacij do najintimnejših lastnosti človeškega jaza – in videti povezave med njimi.« (Mills, 1959: 7) Razumevanje lastne izkušnje v družbenem kontekstu je potencial za družbene spremembe: »Naj ljudje verjamejo ali ne,« piše Mills, »ljudi premikajo zgodovinske in gospodarske sile. Takšne sile so stvari sociologije. Običajni moški in ženske v svojih življenjih pogosto niso seznanjeni s temi silami (Mills, 1951: 294), ali pa se morda slabo zavedajo njihovega vpliva (Mills, 1959: 3).«

Družboslovci⁴ z uporabo sociološke imaginacije pri raziskovanju različnih problemov zastavljajo po Millsu tri vrste vprašanj – 1. o strukturi določene družbe (o njenih bistvenih sestavnih delih in o njihovih medsebojnih povezanostih, o razlikah v primerjavi z drugimi

4 Mills ob pojasnjevanju pojma sociološka imaginacija omenja druge dele družboslovja in različna možna poimenovanja tega, čemur sam reče sociološka imaginacija: »[...] upam, da bodo moji kolegi sprejeli izraz »sociološka imaginacija«. Politologi, ki so prebrali moj rokopis, predlagajo »politična imaginacija«; antropologi »antropološka imaginacija« – in tako naprej. Izraz je manj pomemben kot ideja, ki bo – kot upam – postajala jasnejša z vsakim poglavjem te knjige.« (Mills, 1959: 19) Zanimivo je, da tudi v sodobni debati družboslovci in filozofi govorijo o politični ali drugi domišljiji, kot mobilizacijski sili za družbene spremembe: »Menim, da je glavna naloga politične teorije razviti te jezikovne igre in tako spodbuditi razširjanje politične domišljije« (Laclau v Butler, Laclau in Žižek, 2007: 211), »levica res rabi novo domišljijo (novo mobilizacijsko globalno vizijo)« (Žižek v Butler, Laclau in Žižek, 2007: 321), Burawoy (2008) pa trdi, da za družbene spremembe ob sociološki potrebujemo še politično imaginacijo.

različicami družbene ureditve, o pomenu njenih značilnosti za njen obstoj in spreminjanje); 2. o zgodovinskem položaju analizirane družbe (o mehanizmih spreminjanja, njenem mestu in pomenu v razvoju človeštva, medsebojnem vplivu njenih značilnosti na zgodovinsko obdobje, v katerem poteka, in obratno, o bistvenih značilnostih tega zgodovinskega obdobja in o razlikah z drugimi obdobji, o značilnih načinih zgodovinenja v tem obdobju) in 3. o raznolikosti moških in žensk, ki prevladuje v analizirani družbi in obdobju (o tem, kakšno raznolikost lahko pričakujemo v prihodnosti, kaj jo opredeljuje in oblikuje, osvobaja in zatira, izobražuje in poneumlja, kakšne vrste »človeške narave« se kažejo v vedênju in značaju, ki ju opažamo v tej družbi v tem obdobju in kakšen pomen imajo značilnosti, ki jih raziskujemo, za »človeško naravo«).

Z uporabo sociološke imaginacije se družboslovje lahko loti svoje *»najpomembnejše politične in intelektualne naloge«*, in sicer *»da pojasni sestavine sodobnega nelagodja in ravnodušja. To je osrednja zahteva, ki mu jo postavljajo drugi kulturni delavci, fiziki in umetniki ter intelektualna skupnost nasploh. Menim, da družbene vede prav zaradi te naloge in teh zahtev postajajo skupni imenovalci našega kulturnega obdobja, sociološka imaginacija pa naša najpotrebnejša umska lastnost«* (ibid.: 13).

Mills uporabo sociološke imaginacije ponazarja s primeri analize družbenih problemov (brezposelnosti, vojne, zakonske zveze in prevelikih mest), ki jih je nemogoče rešiti na osebni in zasebni ravni, ker so posledice strukturnih sprememb. In prav zastavljanje vprašanja ima Mills za pomembno sociološko početje. Ugotavlja, da se pomembna javna vprašanja in zasebne težave neustrezno definirajo in potem tudi poskušajo reševati na individualni ravni – psihiatrizarajo se *»v patetičnem poskusu, da bi se izognili velikim vprašanjem in problemom moderne družbe«*. Namesto psihologizacije in psihiatrizacije analize družbe Mills poziva k odgovornemu družboslovju, ki mora s pojasnjevanjem sestavin sodobnega nelagodja in ravnodušja pomagati k reševanju največjih *»nevarnosti za človeka danes«* – k reševanju odtujevalnih načinov proizvodnje, vseobsežnih tehnik politične dominacije in mednarodne anarhije.

Sociološka metodologija: kritika dominantnih smeri v ameriški sociologiji sredi dvajsetega stoletja

Mills se z vprašanji metodologije ukvarja od začetka znanstvenega delovanja. V *Sociološki imaginaciji* najbolj celovito predstavi in nadgradi zgodnejša dela: knjige *Small business and social ageing (Malo gospodarstvo in socialno staranje)*, 1946; *New Men of Power (Novi mogočnejši)*, 1948; *The Puerto Rico Journey (Pot v Puerto Rico)*, 1950; in članke *Professional ideology of social pathologists? (Profesionalna ideologija ali socialne patologije?)*, 1943; *Two Styles of Research in Current Social Study (Dva sloga raziskovanja v sodobnih družboslovnih študijah)*, 1953; *IBM +Reality+Humanity=Sociology (IBM + Realnost + Humanost = Sociologija)*, 1954).

Potencial sociologije je po Millsu povezan tako z zastavljanjem pravih vprašanj kot tudi s pravim načinom opravljanja znanstvenega dela. V času, v katerem živi, ocenjuje, da humanistično usmerjena sociološka imaginacija, ki analizi človeka in družbe daje politični pomen, mora zamenjati do takrat prevladujoči znanstveni pristop. Ta je bil v moderni dobi utemeljen na naravoslovnem odgovoru – fizike in biologije – na ključna vprašanja in probleme moderne dobe. Ob zavedanju, da je večina današnjih ključnih problemov družbene, in ne fizikalne narave, je potrebno prevrednotiti znanstveni pristop, utemeljen na laboratorijskem raziskovanju, tehnološkem etosu in inženirski domišljiji. Uresničevanje poslanstva sociologije Mills povezuje s sledenjem pomembnim smernicam, ki so bile lastne dobri sociološki tradiciji, vendar popačene v sodobni sociološki praksi: teoretiziranja zgodovine ter narave človeka in družbe ter usmerjenosti k empiričnim študijam sodobnih družbenih dejstev.

Mills je bil v akademskih krogih najbolj negativno kritiziran, ker v *Sociološki imaginaciji* kritično obravnava dve prevladujoči smeri v takratni ameriški sociologiji: natančno in obširno argumentira negativno stališče do »velikih teoretikov« in »abstraktnih empiristov«, smeri, za kateri trdi, da predstavljata »odpoved klasičnemu družboslovju«, ker »nimata trdne povezave z vsebinskimi problemi« (Mills, 1959: 75). Med velikimi teoretiki obravnava T. Parsonsa in njegovo delo *Družbeni sistem*. Najprej mu očita popolno nerazumljivost, ki je po njegovem mnenju več kot samo stil pisanja – gre za formo, ki odseva namen knjige.

Mills meni, da velika teorija, kot je predstavljena v *Družbenem sistemu*, legitimizira obstoječe oblike družbene dominacije. Millsova kritika je natančna, neposredna in neusmiljena: pravi, da bi se »Parsonsovih 555 strani besedila lahko prevedlo na 150 strani normalnega angleškega jezika, a tudi teh 150 strani ne bi bilo impresivnih« (ibid.: 31). Poleg kritike abstraktnosti »superteorije« Mills nasprotuje tudi Parsonsovemu stališču, da je namen sociologije preučevanje vrednot in normativne strukture družbe, ki vzdržujejo družbeni sistem v ravnovesju. Tako pojmovana družbena teorija po Millsu onemogoča oblikovanje idej družbenega konflikta in nasprotij. Mills ugotavlja, da je ideološki značaj »velike teorije« v legitimizaciji trdnih oblik dominacije s statičnim, konservativnim abstraktnim modelom. Nasproti ahistoričnemu opisu družbe kot stabilnega harmoničnega sistema sam išče način razumevanja (in spodbujanja) sprememb, potrebnih za rešitev konkretnih družbenih vprašanj.

Tudi pri kritiki ekstremnega empirizma je Mills zelo neposreden in konkreten. Obravnava delo v tistem času cenjenega ameriškega sociologa – P. Lazarsfelda. Mills mu zameri fetišiziranje raziskovalnih postopkov in vzpostavljanje logičnih načel, ki so oddaljena od realnosti. Sociologija se po Millsu na ta način spreminja v metodološko specialnost, sociologi pa v metodologe vseh družbenih znanosti. Empirična raziskovanja se reducirajo na statistično zbiranje, obdelavo in tolmačenje podatkov, brez povezovanja s širšim družbenim kontekstom in umeščanja v zgodovinski okvir: » [...] zaradi epistemološke dogme (so) abstraktni empiristi sistematično nezgodovinski in neprimerjalni; ukvarjajo se z majhnimi področji in nagibajo k psihologizmu« (ibid.: 68). Za znanstveno delovanje empiristov je značilen specifičen način organiziranja dela, določen upravljalški aparat in nov tip intelektualnih delavcev – intelektualnih upravljalcev in raziskovalnih tehnikov, ki v birokratiziranem akademskem okolju pridobivajo večji pomen od do sedaj prevladujočih profesorjev in raziskovalcev.

Po Millsu obe sociološki usmeritvi k družbenim problemom pristopata prakticistično – bodisi na osnovi liberalnega prakticizma (oz. liberalne ideologije statusa quo) ali birokratskega prakticizma, kar ima pogubne epistemološke posledice (ibid.: 75): »Če bi poznali le ti dve teoriji, vzvišeni drugo ob drugi, bi bilo stanje v družboslovju zares žalostno:

z vidika prakse ju lahko razumemo kot zagotovilo, da ne bomo nikoli izvedeli preveč o človeku in družbi. Velika teorija to dosega s formalno in megleno obskurnostjo, abstraktni empirizem pa s formalno in prazno iznajdljivostjo.« Tovrstno delovanje je vzrok za zmedo v družbenih vedah, ki je po Millsu moralna, znanstvena, politična in intelektualna in zahteva zavzemanje jasnega stališča do političnih vrednot in intelektualnih vprašanj. Mills meni, da je vrednotenje v znanstvenem delu neizogibno in da je kritika izražanja vrednostnih sodb večine ameriških družboslovcev prej utemeljena na strahu pred vsako strastno predanostjo kot na želji po znanstveni objektivnosti. Mills je glede vrednostne dimenzije znanstvenega dela ekspliciten:

»Vrednote imajo pomembno vlogo pri izbiri problemov, ki jih proučujemo, vključene so v nekatere ključne koncepte, ki jih uporabljamo pri formuliranju teh problemov, in vplivajo na potek njihovega reševanja [...] Vsakdo, ki svoje življenje preživi v preučevanju družbe in objavljanju rezultatov svojega preučevanja, deluje moralno in navadno tudi politično, če to hoče ali ne in če se tega zaveda ali ne [...] Noben ni zunaj družbe, vprašanje je samo, kje kdo stoji v njej.« (Ibid.: 78, 184)

Prav tako je ekspliciten glede preskriptivnega značaja sociologije, ki ima poleg razlagalne moči tudi plemenito poslanstvo spreminjanja družbe (ibid.: 193): *»Ne mislim, da bodo družbene vede »rešile svet«, ampak ne vidim nič slabega v tem, da se »trudijo rešiti svet.*«

Obenem pa Mills poziva k izogibanju vrednotnim pristranostim pri konkretnem raziskovalnem delu in meni, da je pri raziskovanju nujno imeti visoke profesionalne standarde in dosledno spoštovati tri ideale, značilne za klasično družboslovno tradicijo: vrednote resnice, razuma in svobode.

Mills je menil, da so ameriški sociologi, tako kot ameriški intelektualci na splošno, opustili svojo družbeno odgovornost. Za to je odgovorno močno birokratiziranje sociologije, povezano z ekonomsko odvisnostjo sociologov. O politiki financiranja znanosti govori zelo neposredno in se zavzema za financiranje dolgoročnega in celovitega raziskovanja brez pogojevanja rezultatov.

Birokratski etos je po Millsu smernica, ki je spremenila način znanstvenega delovanja: s standardizacijo in racionalizacijo vseh delov

raziskovalnega procesa; s spremembo institucij, ki delujejo po vzoru računovodstev v korporacijah; s poudarkom na uporabni znanosti, ustvarjanjem in promocijo določenega tipa raziskovalcev (ki niso v kontaktu z javnostjo, nimajo svojih raziskovalnih tem ali problemov, ki bi jih obravnavali, in ki delujejo odtujeni od drugih, od sebe in od svojega dela). Univerza se po Millsu zaradi birokratizacije spreminja iz profesionalne skupine kolegov, ki uporabljajo in na nove člane prenašajo profesionalna znanja (mojstrstvo), v niz raziskovalnih birokratskih organizacij z natančno razdeljenim delom novih intelektualnih delavcev – »upravljalcev in promotorjev znanosti«. V teh procesih univerza in posamezni raziskovalci izgubljajo akademsko avtonomijo, medtem ko se krepi moč upravljalcev. Mills zelo natančno opisuje načine reprodukcije akademske elite in igre moči, ki potekajo med znanstvenimi klikami. Posebno pozornost posveča socializaciji in lastnostim druge generacije raziskovalcev v birokratiziranih akademskih okoljih, ki za razliko od tistih, ki so bili aktivni spodbujevalci sprememb in ustvarjalci sedanjega stanja, niso nikoli imeli bogatih kulturnih in raziskovalnih izkušenj, niso razgledani intelektualci, ampak so od začetka poklicne poti ozko specializirani, večji v raziskovalnih tehnikah, vendar brez intelektualne radovednosti in širine. Mills opozarja na politični pomen birokratizacije znanosti v smeri pasivizacije in instrumentalizacije znanstvenikov, ki se, namesto da bi preučevali pomembne družbene teme in probleme, podrejajo birokratskim voditeljem pri izbiri predmetov in načinov dela. Zahtevo po osredotočanju na vsebinske probleme Mills izpostavlja kot ključno sestavino »filozofije znanosti«, ki se je po njegovem tudi zapletla v neproduktivno razpravo med različnimi znanstvenimi in metodološkimi šolami in opustila skrb za dve vrednoti, značilni za klasično družboslovno analizo – svobodo in razum.

Mills zahteva, da znanstveniki najdejo pravo mero empiričnega in teoretskega pristopa k zgodovinsko umeščnemu raziskovanju, ki mora imeti smisel za družbo ter za moške in ženske v tej družbi. V zgodovinski okvir umeščeno raziskovanje družbe pomeni sistematičen vpogled in razumevanje »človeške raznovrstnosti, ki sestoji iz vseh svetov, v katerih so ljudje živeli, živijo in bi lahko živeli«. Torej, zgodovinskost po Millsu zajema tudi prihodnje potenciale. Ameriško sociologijo je Mills kritiziral tudi zaradi prostorske in nacionalne zaprtosti (kar implicira

tudi politično-ekonomsko), in to ne samo v državni okvir, temveč tudi v ožje okvire malih mest. Sam je menil, da je vsako vprašanje, ki je vredno sociološke obravnave, potrebno preučevati v mednarodni primerjalni dimenziji. Kozmopolitsko usmerjen svetuje raziskovalcem potovanja in komunikacijo s kolegi v drugih državah, ker meni, da raziskovalno delo ne more služiti nacionalnim interesom, ampak intelektualnim in kulturnim vrednotam, ki presegajo nacionalne meje. Mills se zavzema tudi za prepletanje družboslovnih disciplin, ker meni, da so aktualni družbeni problemi rešljivi samo, če jih obravnavamo z vsemi orodji, ki so nam v družboslovju na voljo in niso razdeljeni z disciplinarnimi ali oddelčnimi mejami. Torej odprtost raziskovanja ima časovno, prostorsko in konceptualno dimenzijo: Mills se je zavzemal za razvoj »komparativno zgodovinsko metodološko zastavljene, svetovno orientirane in vsebinsko epohalne sociologije« (Horowitz, 1963).

Mills meni, da dva najmočnejša poskusa razumevanja in usmerjanja družbenih sprememb – liberalizem in marksizem, oba izhajajoča iz razsvetljenskih idealov povezanosti racionalnosti in svobode, optimističnega zaupanja v utemeljenost družbenega razvoja in osebne svobode v znanosti in izobraževanju – ki sta bila ustrezna za razumevanje prehoda iz srednjeveške v moderno dobo, ne ponujata več ustreznih in prepričljivih odgovorov v času razkrajanja moderne dobe. To pa ne pomeni, da se Mills na prehodu v »postmoderno« ali »četrtto dobo« odpoveduje klasičnim idealom svobode in razuma. Meni, da jih je potrebno premišljevat natančneje, uporabljati pristope in iskati rešitve, ki mislecm pred našim časom niso bili na voljo. Mills spregovori o nevarnostih, ki grozijo tema dvema vrednotama, in ugotavlja, da je nujno v središče raziskovalnega interesa postaviti odtujenega posameznika današnjega časa. Meni, da »ne zadostuje več, če zgolj predpostavljamo kot metafiziko človekove narave, da globoko v človeku-kot-človeku tičita sla po svobodi in volja do razuma« (ibid.: 171), pač pa se je potrebno lotiti raziskovanja tega, kar preprečuje realizacijo teh vrednot. »*Pojav odtujenega človeka*« ima za »*glavno temo stanja človeštva v naši dobi in vseh raziskav, vrednih svojega imena*« (ibid.: 171). Za Millsa je odtujeni človek antiteza svobodnega človeka, in »*družba, v kateri se krepi takšna vrsta človeških odtujenih bitij – veselih robotov*« – *antiteza svobodne, demokratične družbe*« (ibid.: 172).

Sociološka imaginacija je politična knjiga, ker eksplicitno govori o odnosu med znanostjo in družbenimi ter političnimi spremembami. Govori o potrebi problematiziranja apatije ljudi, ki niso več lojalni trenutnim avtoritetam, kljub temu pa jih s svojo apatijo podpirajo (ibid.: 41): *»Niso ne radikalni ne reakcionarni. So neakcionarni.«*

Mills razmišlja o politični vlogi družboslovja in ugotavlja, da sociolog kot človek razuma lahko opravlja tri vloge – vlogo filozofa kralja (ki vlada na osnovi razuma), vlogo kraljevega svetovalca (ki vladarju svetuje na osnovi razuma), ali vlogo neodvisnega analitika, ki javnosti in kralju glasno sporoča svoje ugotovitve. Mills meni, da je politična naloga sociologa, da poroča o svojem delu različnim ljudem: tistim, ki imajo moč in se je zavedajo, tistim, katerih dejanja imajo posledice, ki se jih mogoče ne zavedajo, in tistim, ki so običajno brez moči.

Ostro kritiko ameriškega akademskega okolja Mills nadgradi s pozivom družboslovcem k uporabi sociološke imaginacije – k odgovornemu in humanistično usmerjenemu preučevanju človeka in družbe. Sociologija po Millsu mora prispevati k razumevanju strukture, toda sociologi so odgovorni, da svoje rezultate interpretirajo in predstavijo javnosti ter prepričujejo intelektualce in ostale ljudi, da se zoperstavijo nepravilnostim in zlorabi moči. Kritiki Millsovi analizi koncepta družbene strukture najbolj očitajo statičnost in odsotnost definiranja nosilcev spremembe družbene strukture. Na te kritike Mills odgovarja z opredelitvijo specifičnosti človeške vrste in človekovega razvoja. Mills ne verjame v moč delavskega razreda kot akterja napredka. To ima za *»delavsko metafiziko«* in *»nasledstvo viktorijanskega marksizma«* (Mills, 1963: 256). Verjame pa, da edino človek, če razume prepletenost lastne usode in družbene strukture v obdobjih družbenih kriz, lahko razvije zavest o možni družbeni spremembi:

»V smislu ideologije se takšni ljudje začnejo zavedati krize, ko ta kriza postane več kot le parcialna, ko se jim zamaje celoten pogled na življenje, ko začutijo tesnobo. Iz takšne tesnobe se gradi zavest dobe. [...] Za zavestjo o epohalni spremembi, za tesnobo in zmedenostjo in zbeganostjo, ki jo ta nakazuje, so spremembe same strukture celotnih družb v moderni dobi.«
(Mills v Horowitz, 1965: 45–46)

Mills zaupa v moč znanja in idej v kombinaciji s strastjo v oblikovanju boljše družbe. Meni, da *»edino orožje, ki ga imamo – kot posamezniki in kot peščica skupinic – so občutljivi možgani, sedaj v nevarnem lovljenju ravnotežja v boju za javno zdravje«* (Mills v Mills in Mills, 2000: 184). Mills meni, da moramo ostati zvesti *»samim sebi in kulturni dediščini človeštva, nastali v najboljših trenutkih«* od antičnega časa do danes (ibid.: 186).

Webrovo razumevanje pospešenega procesa birokratizacije in vseh pozitivnih in negativnih posledic, ki jih ta proces prinaša, Mills nadgradi z zahtevo po uporabi nezaželenemu zmanjševanju prostora človekove svobode, ki je možen, če sprejemamo odgovorne odločitve, moralno in intelektualno dobro utemeljene. Torej nevarnostim *»racionalizacije brez razuma«* zoperstavlja individualno odgovorno početje posameznika, ki gradi najvišji človeški ideal – *mojstrstvo* – *»središčno izkušnjo neodtujenega človeškega bitja in pravo korenino svobodnega človeškega razvoja«* (Mills, 1963: 386). Wallerstein (1965) opozarja na to, da Mills odgovornega neodvisnega intelektualnega mojstra ne vidi kot vsemogočnega, njegovo delovanje pri oblikovanju človeške družbe vidi kot učinkovito samo pod pogojem, *»če obstaja svobodna in izobrazena javnost, ki jo lahko ljudje znanja naslavlajo in ki so ji ljudje, ki imajo moč, dejansko odgovorni«* (Mills, 1963: 613).

Mojstrstvo: prakticanje sociološke imaginacije

V zadnjem delu oz. dodatku k Sociološki imaginaciji – O intelektualnem mojstrstvu – Mills daje (mladim) kolegom zelo praktične, *»obrtiške«* nasvete, ki jih črpa iz lastnega dela in svoje refleksije tega dela.

Sociologom svetuje, naj svojega zasebnega življenja ne ločujejo od profesionalnega – raje naj ju medsebojno bogatijo –, naj sistematično shranjujejo in klasificirajo svoje delo in razmišljanja (v *»delovni mapi«*), empirično preverjajo in potrjujejo svoja stališča, razpravljajo o njih z drugimi in nenehno razvijajo sociološko imaginacijo. Pri tem jim lahko pomaga preraščanje materiala, sproščen odnos do fraz in besed, s katerimi definirajo probleme, izdelava dobrih klasifikacij in tipologij, razmišljanje iz različnih (nasprotujočih si) zornih kotov, primerjalni vpogled v raziskovani material in njegova sistematizacija.

Veliko pozornost Mills posveča stilu in jeziku pisanja, ki naj bosta čim bolj razumljiva publiki, ki ji je pisanje namenjeno. Mills sociologom svetuje:

1. uporabo sociološkega mojstrstva in imaginacije– skromno, a samozavestno, kot dober mojster, brez fetišiziranja metode in tehnike naj bi vsak postal svoj metodolog in svoj teoretik;
2. uporabo jasnega in enostavnega jezika;
3. umeščanje raziskovalnih rezultatov, teorij in modelov v različne zgodovinske realnosti;
4. nujnost preučevanja povezanosti posameznih miljejev in večjih struktur, umeščenih v tok človeške zgodovine;
5. preseganje ozke specializacije akademskih področij, da bi lažje razumeli družbene strukture v svetovni zgodovini;
6. nenehno razvijanje razumevanja presečišča zgodovine in biografije v proučevanju človeške raznolikosti;
7. zavedanje tradicije klasične družbene analize in potrebe po razumevanju moških in žensk kot zgodovinskih in družbenih akterjev in akterk;
8. zavedanje pomena lastne moralne in politične avtonomije pri ustrezni formulaciji problemov družboslovja in učinkovanju na kakovost človeškega življenja v času, v katerem živimo, s pomočjo sociološke imaginacije.

Millsove metodološke nasvete beremo in razumemo v luči tega, kar je pri sociološkem početju kritiziral, in tega, kar je sam počel. Vztrajanja pri neodvisnosti in individualnem delu odgovornega intelektualca ter nasprotovanje delu v »timu tehnikov« ne gre razumeti kot Millsovo zavračanje ali nerazumevanje dela v dialogu z drugimi. Skoraj enako strastno kot piše, Mills tudi obvešča svoje kolege in prijatelje o svojem pisanju in jih prosi za komentar, potem pa tudi upošteva njihovo kritiko. Njegova zahteva po »vračanju« k mojstrstvu namesto zatekanja k birokratizaciji je želja po vračanju v predatomizirano stanje delitve znanstvenega dela, ko je mojster – ker je obvladoval cel postopek – razumel posledice svojega dela in bil odgovoren zanje.

Sociološka imaginacija je izzvala burne reakcije v akademskih krogih takoj po izidu v ZDA, seveda pa tudi zunaj akademskih krogov, zunaj

ZDA in še dolgo po izidu. Nekaj reakcij je bilo zelo negativnih, veliko pozitivnih, v desetletjih po izidu pa ni bila pozabljena niti knjiga niti glavni koncepti, ki jih obravnava.

Po Sociološki imaginaciji

Mills je septembra 1959 pisal Ralphu Milibandu o odzivih na *Sociološko imaginacijo* v Angliji, ki so »večinoma dokaj dobri, ampak nekako postani« in o svojih načrtih (Mills in Mills, 2000: 273): »Na bruhanje mi gre od pisanja o akademskih zadevah, krvavo si želim spet pisati o realnosti.« Nekoliko kasneje (manj kot dve leti pred smrtjo) piše Milibandu (ibid.: 290–291): »Resno razmišljam, da bi pustil vse poučevanje na Columbiji. Ta odločitev je vezana na veliko stvari, predvsem pa na mojo potrebo po pisanju. Da bi imel čas, da ne bi delal nič drugega [...] Kar želim početi, je pisati [...] se ne mudi, samo, da se meni mudi [...] imam štiri, da, štiri knjige, ki prekipevajo v meni; prva je **Marksist**: dobro gre naprej, fina stvarca, okrog 90.000 besed, končana bo približno avgusta; potem čudovita zamisel, o kateri sva se mogoče že pogovarjala, sedaj pod naslovom **Vzpostaviti stik s sovražnikom**, to je deset obsežnih pisem, okrog 10.000 besed vse skupaj, ruskemu intelektualcu, s tem uporabim ruske in poljske dnevnike, ampak samo okrog ene petine, to je v glavnem o tebi in meni, tovariš, v osebni tonu in brez vrstice nakladanja. Potem **Kulturni aparat**, ki čaka v osnutku. Sedaj je v surovi obliki, iz nje kradem za vse drugo, ampak, Ralph, prav zato je dobra knjiga, dobra, odgovorna, spoštovanja vredna knjiga o bistvu stvari. In še **Primerjalna študija**: dolgoročna stvar, ampak, da se razumemo, če nameravam ustvariti mojstrovino, mora biti taka. (Dejansko so stvari, ki sem jih napisal do sedaj, iskreno povedano, poskusne, nikoli se nisem prepustil, to moraš vedeti.)«

V zadnjih letih Millsovega življenja izdeta dve deli, namenjeni analizi in podpori radikalnih alternativ ameriškemu kapitalizmu: leta 1960 izide *Listen, Yankee: The Revolution in Cuba* (Poslušaj, Jenki: Revolucija na Kubi) in leta 1962 *The Marxist* (Marksist).

Posthumno, leta 1963, v uredništvu I. L. Horowitza izidejo Millsovi eseji v zborniku *Power, Politics and People* (Moč, politika in ljudje), v katerih so obravnavane teme od socialne psihologije in sociologije znanja, analize stratifikacije ameriške družbe, analize položaja žensk v sodobni

družbi kot odziv na delo S. de Beauvoir, do analize ustvarjanja in delitve moči na nacionalni in mednarodni ravni.

V posthumno objavljenem, vendar z Millsom dogovorjenem zborniku *The New Sociology: Essays in Social Science and Social Theory in Honor of C. Wright Mills* (Nova sociologija: družboslovni in družbeno-teoretski eseji v spomin na C. W. Millsa) v uredništvu I. L. Horowitza (1965) beremo odzive 29 ameriških Milsovih sodobnikov na njegovo delo in Horowitzev vpogled v Millsovo neobjavljeno zapuščino. Horowitz spregovori o velikem in ambicioznem projektu, ki ga je Mills zastavil pred smrtjo (in o katerem piše v pismu Millibandu kot o »primerjalni študiji«) – o obsežnem delu *Comparative sociology* (Primerjalna sociologija), v katerem je Mills načrtoval predstaviti družbeno, politično in zgodovinsko podobo sodobnega sveta – na osnovi empiričnega gradiva iz okoli 100 držav je nameraval izoblikovati idealne tipske podobe ter historični in sociološki oris štirih epoh (antika, srednji vek, industrijska doba in postindustrijska doba), ki se razlikujejo v vrsti dimenzij (demografija, ekonomski rezultati, oblike družbene kontrole, tipi odločanja ipd.).

Odzivi na Millsovo delo in njegova aktualnost

»Bil je človek, čigar integriteta nam je omogočila, da spregovorimo, čigar poštenje nam je olajšalo, da smo poštene. Ko bodo družbene vede povezane z družbeno odgovornostjo, bo uresničena Millsova zapuščina.« (I. L. Horowitz, 1965:47)

Millsovo delo je doživelo številne, burne in zelo raznolike odzive. Odzivi so bili in ostajajo usmerjeni tako na to, kaj in kako je pisal, kot tudi na to, kdo je bil in kako je živel. Bibič (1965) meni, da je bilo veliko zanimanje akademske in širše publike za njegova dela predvsem posledica tega, da je Mills pisal o temah, ki so bile pomembne in so v družbi in družboslovju predstavljale tabu, on pa se jih je loteval na način, ki je bil razumljiv širokemu krogu bralcev. Walerstain (1965) je menil, da je bil Mills kontroverzen, ker je bil moralist in je opisoval svet kot grešen, vendar s kančkom upanja, da se ga z odgovornimi dejanji da popraviti. V predgovoru k zborniku *Power, Politics and People* Horowitz (1963: 20) Millsa razglasi za »največjega sociologa, ki so ga ZDA kadarkoli imele«.